

Karl
Barth U
weet wie
wij zijn

50 gebeden

U weet wie wij zijn

Karl Barth

U weet wie wij zijn

50 gebeden

Ingeleid door
dr. Gerard den Hertog

Oorspronkelijke titel: Fünfzig Gebete
© of the German original version
1985 Theologischer Verlag Zürich

Omslagontwerp: Geert de Koning
Nederlandse vertaling: Ger Meesters
Boekverzorging: Elgraphic

ISBN 978 90 435 3042 2
ISBN e-book 978 90 435 3043 9
NUR 700
www.kokboekencentrum.nl

© 2018 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Inhoud

Inleiding (dr. Gerard den Hertog)	7
Woord vooraf (Karl Barth)	13
U weet wie wij zijn	17
Uw geschenk mogen ontvangen – Advent	19
Hoop voor de hele wereld – Kerst	21
Jaarafsluiting	26
Wek ons op – Driekoningen	30
Passie	31
Goede Vrijdag	33
U bent het leven – Pasen	35
Geloven, liefhebben en hopen	39
Geef ons uw Geest – Pinksteren	41
Uw volk, uw gemeente –	
Trinitatis (Drievuldigheidszondag)	43
Laat het dag worden	47
Uw vriendelijke en strenge Woord	49
In ons werk	51
Onderwijs ons	52
Omdat U het bent	54
's Avonds	56
Aan een graf	58
Bij U is de rijkdom	59

Deze gebeden zijn op enkele na ontleend aan Karl Barth, *Predigten 1954–1967* (3^e druk, Zürich, 2003). In dit werk zijn de preken en gebeden van Karl Barth bijeengebracht, die vroeger opgenomen waren in de nu niet meer verkrijgbare prekenverzamelingen *Fürchte dich nicht* en *Den Gefangenen Befreiung*.

Inleiding

Van vrijwel alle grote theologen uit de geschiedenis van de kerk weten we ook hoe en wat ze gebeden hebben. Die gebeden zijn niet de belangrijke werken waar ze hun bekendheid en roem aan te danken hebben. Als het daarover gaat denken we aan wat ze gezegd, geschreven en gedaan hebben, roemen we hun denkkraft, originaliteit en zo nog wat verdiensten, maar blijven hun gebeden meestal buiten beeld. We lezen ze hooguit ter stichting, of om de gelovige achter de theoloog te leren kennen.

Die theologen zelf zouden het hoofd geschud hebben over zo'n kijk op hun gebeden. En zo zouden niet alleen theologen uit een ver verleden reageren, maar ook Karl Barth. Hij is vooral bekend geworden door de grote *Kirchliche Dogmatik*, waaraan hij meer dan dertig jaar heeft gewerkt, maar die hij niet heeft kunnen voltooiën. Wie zou op voorhand een door hemzelf voor publicatie klaargemaakt en van een 'Woord vooraf' voorzien bundeltje gebeden verwacht hebben? Zijn theologie is immers in zekere zin geboren uit de ontzetting over de religieuze roes van 1914 en de zalvende zegening van de Duitse oorlogspolitiek door academische theologen en vooraanstaande kerkelijke 'leiders'. Barth schrijft in zijn 'Woord vooraf' dat hij

zelf in de eerste decennia van zijn leven ook niet had durven dromen dat onder zijn naam ooit nog eens een gebedenboekje zou verschijnen. Niettemin heeft hij erin toegestemd dat de gebeden bij zijn preken uit de laatste periode van zijn leven, veelal gehouden in de strafgevangenis van Bazel, apart gebundeld werden uitgegeven.

Dit bundeltje staat niet op zichzelf. Dat Barth het laatste gepubliceerde deel van zijn dogmatiek, over de ethiek van de verzoening, opzette als uitleg van het Onze Vader, zegt wel iets over de centrale plaats en betekenis van het gebed voor zijn theologie. Spreken *over* God, over hoe wij Hem kennen en welke wegen Hij met ons gaat en ons wijst, kan alleen ter zake zijn als het ook een bidden *tot* God is. Barth voert daarmee niet een pleidooi voor 'spiritualiteit' als inkeer van de menselijke geest, als broodnodige tegenhanger van het denken. Zo'n bidden zou voornamelijk iets over de vroomheid van de betrokkenen zeggen en dan ook licht iets demonstratiefs hebben, dat al gauw kan gaan tegenstaan. Nee, dat spreken *over* God alleen gewaagd kan worden als een bidden *tot* God, is de kern van alles. Wij zijn niet eerst kleine zelfstandigen, die min of meer parmantig op eigen denkkraft enige beweringen over God kunnen doen, om dat al dan niet dan vergezeld te laten gaan van een godsdienstig ritueel als een gebed. Dat leidt nergens toe. Spreken over God kan alleen als Hij 'onze arme woorden waar maakt', zoals de berijming van het Onze Vader zegt, zodat wat wij zeggen er niet naast zit wat God en wat onszelf betreft.

De hier gebundelde gebeden van Barth zijn bijna allemaal afkomstig uit de laatste vijftien jaar van zijn leven. Het was de tijd waarin hij tegelijk opkwam voor de ‘menselijkheid’ van God en, zonder dat er sprake is van opnieuw een wending of zelfs breuk in zijn ontwikkeling, in bepaalde opzichten opnieuw de ‘radicale’ Barth van de commentaren op de Brief aan de Romeinen werd. Misschien is de verklaring voor het naast elkaar komen van die beide lijnen bij hem wel dat het ook de tijd was waarin hij zich van de levende en cruciale werkelijkheid van de Heilige Geest meer bewust werd dan voorheen. Tijdens een gesprek met Joseph Ratzinger, de latere paus Benedictus, waarin die de goed rooms-katholieke leer van de kerk verdedigde, kon hij hem ineens vragen of hij soms bang was voor de Heilige Geest. Hij vroeg dat niet uit de hoogte, als hij zelf daarvan gevrijwaard was; zijn secretaris in de laatste jaren van zijn leven, Eberhard Busch, tekende enkele keren uit Barths mond op dat hij zich afvroeg of zijn eigen *Kirchliche Dogmatik* niet ook een vlucht voor God was. En op een feestavond ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag – nu ja, feestavond, het had de vorm van een theologisch gesprek – hield hij zich eerst geruime tijd stil, om daarna op te merken: ‘Jullie hebben de Heilige Geest nog helemaal niet genoemd; trouwens, jullie hebben ook niet om Hem gebeden en als ik het gesprek zo hoor geloof ik ook niet dat Hij erbij is.’ Dat zijn niet maar anekdotes, het laat zien dat voor Barth de beoefening van de theologie stond en viel met de werkzame aanwezigheid van Gods Geest. Er is in dit opzicht stellig een ontwikkeling in zijn denken, maar het is ook goed voor ogen te houden dat Barth al in een le-

zing begin jaren twintig zei dat men pas dán begrepen had waar het hem om ging, als men de bede 'Veni Creator Spiritus' ('Kom, Schepper, Geest') erin opgevangen had.

Zoals uit Barths eigen 'Woord voaf' bij dit bundeltje blijkt, is hij er geleidelijk toe overgegaan bij de voorbereiding van de diensten waarin hij voorging na een grondige bestudering van de Bijbeltekst éérst de gebeden te formuleren en daarna pas de preek. Dat zegt iets over de betekenis die hij aan die gebeden toekende. Daar zat deze gedachte achter: de kerkdienst als centrum van het hele leven van de gemeente is één samenhangend geheel, in al haar onderdelen 'aanroeping van de genadige God'. Daarom publiceerde hij in later jaren niet meer preken alleen, maar liet hij ze vergezeld gaan van de door hem uitgesproken gebeden. Tegen die achtergrond is het opmerkelijk te noemen, dat hij dan wel weer dit bundeltje gebeden zónder de bijbehorende preken heeft uitgebracht.

Dat Barth zijn gebeden formuleerde tussen de exegese van de tekst en het schrijven van zijn preek heeft er niet toe geleid dat zijn gebeden kleine preken werden, waarin hij als het ware een voorschot nam op wat hij de gemeente ging voorhouden, of nog eens inprentte wat hij de mensen net gebracht had. Het is wél goed te merken dat Barth zich had laten meenemen door het levende spreken van de Schriften, en zo al luisterend onder een open hemel was komen te staan. Dat brengt hem ertoe in diverse toonaarden dit ene te bidden: dat God ons metterdaad doet leven in het licht, ons in Jezus Christus genadig is en terecht brengt van allerlei verkeerde wegen en ons hart opent

voor de boodschap van zijn ontferming. In alle gebeden is het alsof de zon door de wolken heen breekt en we Gods vriendelijk aangezicht zien, met vrolijkheid en licht. Dat zonnige was voor Barth bepaald niet vanzelfsprekend. Hij vertelde zelf wel over zijn dromen, waarin oordeel en hel nogal eens een rol speelden. Hij had het zelf dus ook nodig om in het licht geheven en boven angst en aanvechting uitgetild te worden.

In zijn gebeden denkt Barth veel aan zieken, maar meer nog – en dat zal hiermee te maken hebben dat veel van deze gebeden tijdens diensten in de gevangenis van Bazel werden uitgesproken – aan gevangenen. Hij bidt ook voor machthebbers in Oost en West, en voor de mensen die een belangrijke stem hebben in de media. Hij bidt tot de God die het onmogelijke kan en wil doen. ‘U kunt immers water uit rotsen laten vloeien, water in wijn veranderen en Abraham uit deze stenen kinderen laten verwekken – alles in de grote, onbegrijpelijke trouw die U aan uw volk gezworen en steeds opnieuw betoond heeft.’ En omdat God déze God is, gaat hij verder: ‘Wij danken U, dat U ons in het Evangelie verlicht en dat wij ons onder alle omstandigheden aan U vast mogen houden.’

In een preek in de strafgevangenis van Bazel zegt Barth ergens, dat alles wat hij in die vele theologische boeken die hij heeft geschreven heeft willen uitleggen, eigenlijk in die ene zin van Paulus zit: ‘Je hebt genoeg aan mijn genade’ (2 Kor. 12:9). Dat spreekt ook uit deze gebeden.

Dr. Gerard den Hertog

Woord vooraf

Dat onder mijn naam ooit nog eens een gebedenboekje zou verschijnen, had ik in de eerste decennia van mijn leven niet durven dromen. Ik had namelijk al in mijn jeugd een afkeer van rituele plechtigheden. En over mij is nog maar enkele jaren geleden door de bekende, mij zeer sympathieke leider van de *Alpirsbacher Bewegung* gezegd, dat ik helemaal niets van de liturgie begrijp. Voor de 'altaren' van de Duitse kerken wist ik me inderdaad, wanneer ik daar moest preken, altijd maar onhandig te bewegen. In de periode dat ik in Bonn was, besloot ik eens in een vastberaden eigenzinnigheid achter, in plaats van voor het 'altaar' te gaan staan, maar mocht dat zeker geen tweede keer doen. (Nu ja, tegenwoordig wordt niet zelden zelfs de roomse mis vandaar opgedragen.) Om andere redenen heeft mijn vriend Günther Dehn me na de oorlog nog de toegang tot de plaatselijke kerk van Poppelsdorf moeten ontzeggen, met het strenge oordeel: 'Preek – uitmuntend, liturgie – onvoldoende'. En zo ben ik ook met de inhoud van dit boekje in zekere zin slechts via een achterdeurtje in het gezelschap van de eigenlijke liturgen terechtgekomen.

Ik had me al langere tijd niet op mijn gemak gevoeld als

ik me voor en na mijn preken voor de vorm (of ook eenvoudig vanwege het gemak) aan de daar ter plekke gebruikelijke liturgische orden van dienst moest of dacht te moeten houden. Ik stoorde me aan het gebrek aan betrokkenheid, maar ook aan de anorganische verhouding tussen de (ouderwetse of ook moderne) uitvoering en taal van deze gebeden en die van mijn preek. Ik heb toen een tijdje geprobeerd om me zo te behelpen, dat ik de uitvoeringen van de liturgie niet verving (dat heb ik nooit gewaagd) door onvoorbereide gebeden, maar door vrije compilaties van Bijbelse psalmwoorden. Pas in de afgelopen jaren begon ik zulke teksten eerst voor het einde, daarna ook voor het begin van de hoofdactie van de kerkdienst in het kader van de voorbereiding van mijn preek zelf in woorden vast te leggen. Samen met de preken zijn ze daarna afzonderlijk en in de verzamelingen *Fürchte dich nicht* en *Den Gefangenen Befreiung* gepubliceerd; en ik heb me er altijd tegen verzet dat de preken zonder de bijbehorende gebeden afgedrukt werden. De overweging die voor mij leidend was, was kort gezegd deze: de kerkdienst als centrum van het hele leven van de gemeente als één geheel, en wel als één geheel om de aanroeping van de genadige God te vertegenwoordigen. Het begint na de begroeting van de gemeente als het volk van deze God door hun (naar mijn mening niet te onderschatten en te koesteren) gezamenlijke zang. Het gaat verder in het uitspreken van hun dank, hun boetedoening, hun speciale verzoek om Gods aanwezigheid en bijstand in de speciale actie van hun liturgische vergadering door de mond van het kerklid dat als leider van de actie dient. Die gaat op voor de preek, waarin de aanroeping in de in-

terpretatie en toepassing van een (beter kort dan lang!) Bijbelcitaat voor de aanhef een proclamatie wordt. Van daaruit daalt hij af naar het slotgebed, waarin de boodschap van de preek (nu weer in directe aanroeping van God) sterk samengevat moet worden, waarin echter de kerkdienst vooral als zo breed mogelijke voorbede (wordt die niet vaak verwaarloosd?) naar buiten, naar alle andere mensen, naar de rest van de kerk en de wereld een opening kan bieden. In de tweede gezamenlijke zang maakt de gemeente zich dit slotgebed eigen. Ze wordt afgesloten met de verlening van de zegen door het dienende gemeentelid: 'De Heer zegent u...' (niet ons!). Op dezelfde manier zouden, als het aan mij lag, de doop- en de sacramentsvormen zich moeten bewegen, waarbij de smaakmaker in alle stukken van alle spirituele en theologische conversaties ook in het kort zou moeten bestaan.

De met het oog op deze samenhang geformuleerde gebeden vindt u in dit boekje bijeengebracht. De het 'kerkelijke jaar' volgende indeling waarin ze hier verschijnen, en de bijbehorende titel, stammen niet van mij, maar ze kunnen mijn goedkeuring zeker wegdragen. Al te tijdgebonden elementen, met name in het voorgebed (in de oorlogstijd is het vaak het Zwitserse leger dat onze grenzen bewaakt – in zijn tijd werd ook uitdrukkelijk gedacht aan de zojuist gekozen paus Johannes XXIII), konden hier worden weggelaten. Ik kan niet verwachten dat dit zal helpen om de geschetste stand van zaken over de aard en de loop van de eredienst te verduidelijken. Het kan echter zo zijn – en dat is ook de mening van vrienden die zich hebben ingezet om het verzamelen en uitgeven van deze gebeden mo-

gelijk te maken –, dat ze misschien zelfs officieel blijken te zijn zonder de vooronderstelling van mijn wellicht te hervormde ‘liturgische’ opvattingen. Mijn idee is niet alleen dat ze door de gemeenten of hun predikers moeten worden overgenomen zoals ze er staan, maar dat ze door iedereen kunnen worden gelezen als een suggestie voor een energieke reflectie: of zou hij het bidden in en met de gemeente die voor de aanbidding verzameld is, niet geheel anders dan de praktijk van vandaag tot het onderwerp van zijn eigen bijzonder zorgvuldige aandacht en werk moeten maken? Bovendien kunnen en mogen ze ook overal voor privégebruik welkom zijn.

Basel, Advent 1962

Karl Barth

Lieve hemelse Vader, sta het ons niet toe ons voor U te verbergen. Laat het niet toe dat wij het zonder U willen doen. Toon ons hoe heerlijk U bent en hoe heerlijk het is U te mogen vertrouwen en gehoorzamen. – Karl Barth

Naast een briljant theoloog was Karl Barth een bewogen pastor die zijn gemeente met preken en gebeden wist te onderwijzen en bemoedigen. In zijn gebeden blijkt zijn gave om het evangelie te vertalen naar een praktisch en spiritueel niveau. De gebeden nodigen uit tot vernieuwing van het eigen gebed. De door Barth zelf samengestelde bundel verschijnt bij zijn vijftigste sterfdag.

—

In een preek in de strafgevangenis van Bazel zegt Barth ergens, dat alles wat hij in die vele theologische boeken die hij heeft geschreven heeft willen uitleggen, eigenlijk in die ene zin van Paulus zit: 'Je hebt genoeg aan mijn genade' (2 Kor. 12:9). Dat spreekt ook uit deze gebeden.
– Dr. Gerard den Hertog (uit de inleiding)